

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Tarikh-e Bayhaqi (تاریخ بیهقی)

تاریخ بیهقی یکی از بی نظیرترین منابع تاریخی است که از نظر علم جغرافیا نیز منبعی ارزشمند به شمار می آید. تاریخ بیهقی یا تاریخ مسعودی نام کتابی نوشته ابوالفضل محمد بن حسین بیهقی است که موضوع اصلی آن تاریخ پادشاهی مسعود غزنوی و دودمان غزنوی است. این کتاب علاوه بر تاریخ غزنویان، قسمت‌هایی درباره صفاریان، سامانیان و دوره پیش از برآمدن و پادشاهی محمود غزنوی دارد.

مؤلف کتاب، ابوالفضل محمد بن حسین بیهقی است. آغاز تألیف تاریخ بیهقی سال ۴۴۸ و موضوع آن، رویدادهای چهل و دو سال از پادشاهی غزنویان بوده و در سی فصل، به نوشته علی بن زید بیهقی «زیادت از سی مجلد» تدوین شده است مطالب آن تا مجلد چهارم همان مطالب تاریخ ناصری و تاریخ یمینی بوده، از مجلد پنجم که آغاز آن از میان رفته تا مجلد دهم، تاریخ بیهقی موجود است و مجلدهای بعدی وقایع سالهای ۴۳۲ تا ۴۵۱ بوده است. علی بن زید بیهقی بعضی از این سی مجلد را در کتابخانه سرخس و کتابخانه مدرسه خاتون مهد عراق در نیشابور دیده بوده است.

تاریخ بیهقی هرچند از غزنویان جانبداری می‌کند، با این حال بهتر از هر کتاب دیگری اشتباهات و اشکالات حکومت آنان را نشان می‌دهد، افزون بر این، اطلاعات بسیار ارزشمندی در مورد چند و چون زندگی در آن روزگار و ارزش‌ها و اعتقادات آنان در اختیار می‌گذارد. تاریخ بیهقی موجود از نامه ارکان دولت مسعودی به امیرمسعود آغاز می‌گردد و پس از ذکر رویدادهای گوناگون

دوره حکومت مسعود غزنوی، مجلد نهم کتاب با قصد رفتن مسعود به هند پایان می‌یابد و بیهقی در پایان همین مجلد وعده می‌دهد که مجلد دهم را با دو باب خوارزم و جبال آغاز خواهد کرد و سپس موضوع رفتن مسعود را به هندوستان تا پایان کارش می‌نویسد، اما آنچه از مجلد دهم به دست ما رسیده فقط ذکر خوارزم است.

مهمترین ویژگیهای نثر تاریخ بیهقی عبارت است از: ۱) اطناب، در مقابل ایجاز دوره قبل از بیهقی، به گونه‌ای که در عبارتها خللی ایجاد نمی‌کند، بلکه از محسنات این تاریخ شمرده می‌شود که جزئیات مطالب را روشن، و مقصود را بخوبی بیان می‌کند. ۲) توصیفات و ذکر جزئیاتی که خواننده را در برابر وقایع قرار می‌دهد و به تمام اجزای وقایع رهنمون می‌سازد. ۳) (استشهاد و تمثیل، به تقلید از نثر فنی عربی در قرن چهارم در بغداد، که گاه به مناسبت با ابیاتی با ذکر نام و گوینده برای تأیید مدعا به کار رفته است. ۴) برخی ویژگیهای دستوری، از جمله به کار بردن فعل ماضی در معنای مضارع، به کار بردن افعال ماضی و مضارع به صیغه مجهول، استعمال افعال ماضی به صیغه وصفی، حذف افعال به قرینه، حذف قسمتی از جمله، به کار بردن لغات و جمعها و مصادر عربی و ذکر کلمات تنوین دار طبق قواعد عربی. ۵) ذکر امثال و اصطلاحات فارسی متداول در آن روزگار.

در واقع این کتاب نمودار جامع و کم نظیری از اوضاع و احوال غزنویان هم محسوب می‌شود. کمتر پدیده‌ای از زندگی مردم آن دوره می‌توان یافت که از دید تیزبین مؤلف این کتاب پنهان مانده باشد. از چهار جلد اول تاریخ بیهقی که درباره روزگار باستان و دوران پیش از غزنویان بوده تنها مطالبی اندک در «زبده‌التواریخ» بر جای مانده است. این اثر سترگ در حوزه تاریخ‌نگاری، داستان‌نویسی، اندیشه، ادبیات و شیوه نگارش فارسی، نگاه خردمندانه به هستی و اتفاقات آن، کتابی قابل توجه است. تاریخ بیهقی، شاهنامه نثر فارسی و بیانگر شایستگی زبان فارسی در حوزه نگارش و پژوهش است. شیوه تاریخ‌نگاری بیهقی می‌تواند سر فصل تاریخ‌نگاری علمی ایرانیان باشد. در دانشگاه‌های ادبیات آمریکا در شهرهای میشیگان، واشنگتن و موسسه مطالعات شرق شناسی دانشکده میسوری توجه و عنایت زیادی به پژوهش‌شناسی در زمینه تاریخ بیهقی و کلیله و دمنه دارند. همچنین در کشورهای فرانسه و به ویژه در انگلیس در دانشگاه کمبریج در رشته زبان‌های خارجی اهمیت خاصی به امر پژوهش‌شناسی در مورد تاریخ بیهقی دارند و حتی نمایشنامه‌های آنها در برخی موارد از داستان‌های کلیله و دمنه و تاریخ بیهقی انتخاب و اجرا می‌شود.